

Eduskunnan sivistysvaliokunta
siv@eduskunta.fi

Opetushallituksen lausunto, valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda 2030sta, Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa

Eduskunnan sivistysvaliokunta on pyytänyt 1.2.2021 Opetushallituksen lausuntoa valtioneuvoston selonteosta eduskunnalle kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda 2030, Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa. Keskitymme lausunnossa Agenda2030 -tavoitteeseen 4 Hyvä koulutus: kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet, ja miten koulutuksella vahvistetaan kestävän kehityksen oppimista ja osaamista.

Yleistä kestävästä kehityksestä ja koulutuksesta

Lähtökohdat kestävän kehityksen vahvistamiseen ja Agenda2030 -tavoitteiden edistämiseen ovat kattavat: hallitusohjelma rakentuu kestäväälle kehitykselle, strategiset kokonaisuudet konkretisoivat tavoitteita ja nyt lausuttavana oleva selonteko esittelee toimenpiteet Agenda2030 -tavoitteiden toteutumisen edistämiseksi.

Selonteossa kuvataan laajasti ja monipuolisesti Suomen tilanne Agenda2030n toimeenpanossa sekä hallitusohjelman mukaiset toimet kestävän kehityksen tavoitteiden edistämiseksi. Suomi on aktiivisesti vahvistanut ja saavuttanut hyvin Agenda2030 -tavoitteita. Koulutuksemme on laadukasta ja kansainvälisesti arvostettua. Oppivelvollisuuden laajentamisen yhteydessä vahvistetaan ohjausta ja oppilashuollon palveluita sekä peruskoulun mahdollisuuksia tarjota jokaiselle riittävät valmiudet suoriutua toisen asteen koulutuksesta. Koulutukseen osallistumisella ehkäistään syrjäytymistä.

Suomen kestävän kehityksen vahvuutena on nähty osaaminen. Isoimmat kestävän kehityksen haasteet liittyvät ekologiseen kestävyteen, kuten kulutus- ja tuotantotapojen muutostarpeeseen, ilmastotoimiin, lajikatoon, merien ja vesistöjen tilaan. Agenda2030 -tavoitteena oleva hyvä koulutus painottaa erityisesti tasa-arvoisen ja laadukkaan oppimisen mahdollisuuksia. Koulutuksen tavoitteet, sisällöt ja pedagogiset ratkaisut voivat vahvistaa osaamista, joilla toteutetaan kaikkien Agenda2030 -tavoitteiden toteutumista. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillinnän ratkaisujen ideointi vahvistaa hiilineutraaliustavoitteiden toteutumista ja kiertotalouden liiketoimintaosaamisella voidaan lisätä kestävää talouskasvua. Kestävien kulutus- ja tuotantotapojen muutos edellyttää muun muassa kriittistä ajattelua, yhteistyötaitoja, luovaa ongelmanratkaisua ja jatkuvaa oppimista eli uutta osaamista.

Kestävän kehityksen toteutumista arvioidaan usein kielteisten vaikutusten vähenemisenä, kuten tuotteiden ekologisena jalanjälkenä tai hiilijalanjälkenä. Selonteossa todetaan, että Suomella voi olla pieni jalanjälki, mutta suuri kädenjälki. Koulutuksella ja oppimisella voidaan vahvistaa kestävään kehitykseen tarvittavia tietoja, taitoja, asenteita ja tahtoa, myös globaalisti.

Agenda2030n yhtenä aiheena on kestävä talouskasvu, joka on myös hyvinvoinnin kannalta tärkeää. Taloudellista kestävyyttä varmistetaan koulutetulla työvoimalla, ja työllistyminen vahvistaa osaltaan hyvinvointia. Opetushallituksen Osaamisen ennakkointifoorumin mukaan kestävä kehitys on yksi keskeinen tulevaisuuden työelämätaito. Pitkän tähtäimen näkökulmasta kestävä talous vahvistaa myös luontopääoman ja luonnon monimuotoisuuden säilymistä. Tätä näkökulmaa voisi selonteossa vielä vahvistaa.

Sosiaalisen kestävyuden saralla Suomessa on hyvät rakenteet ja lähtökohdat, ja niistä huolehtiminen varmistaa sosiaalista kestävyyttä myös tulevaisuudessa. Eriarvoisuuden väheneminen, tasa-arvon, terveyden ja hyvinvoinnin vahvistaminen ja toisista huolehtiminen ovat tärkeitä seikkoja myös opetuksen ja koulutuksen toteuttamisessa. Suvaitsevaisuus ja oikeudenmukaisuus ovat osa sivistystä. Alueiden välistä eriytymistä voidaan osaltaan vahvistaa riittävällä oppilaitosverkolla.

Selonteossa ei erikseen mainita kulttuurisen kestävyuden käsitettä, mutta useat tavoitteet ja toimenpiteet vahvistavat kulttuurista kestävyyttä.

Selonteossa tuodaan esiin kestävä kehityksen tavoitteiden keskinäisriippuvuus. Varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle kasvatuksen, opetuksen ja tutkinnon perusteissa painotetaan laaja-alaista osaamista ja elinikäisen oppimisen avaintaitoja, jotka tukevat myös kestävä kehityksen tavoitteiden keskinäisten kytkentöjen ymmärtämistä. Laaja-alainen osaaminen pohjautuu oppiaineissa määritellystä tiedon- ja tieteenalakohtaisesta osaamisesta, jota laaja-alainen osaaminen tukee ja syventää. Laaja-alaisessa osaamisessa syvennetään osaamista tarkastelemalla monitahoisia kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja ympäristöön liittyviä ilmiöitä sekä niiden yhteyksiä ja keskinäisriippuvuuksia.

Selonteossa todetaan hallitusohjelman painottavan, että kannamme vastuuta toisistamme ja yhteisestä tulevaisuudesta niin, että kaikki pysyvät mukana. Sivistys on tärkeimpiä arvojamme ja ihmisen vapauden tae. Kasvatuksen ja koulutuksen kautta voimme tukea lapsen ja nuoren kasvua hyväksi, tasapainoiseksi ja sivistyneeksi ihmiseksi sekä aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi. Sivistys on toimijuutta parhaan tiedon varassa ja yhdessä toimimista kohti eettistä, kestävä tulevaisuutta.

Huomiot kestävä kehityksen tavoitteeseen 4 Hyvä koulutus

Suomi on arviointien perusteella pääosin saavuttanut tavoitteet kaikille avoimesta, tasa-arvoisesta ja laadukkaasta koulutuksesta sekä elinikäisistä oppimismahdollisuuksista. Opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla valmistelussa oleva koulutuspoliittinen selonteko muodostaa kokonaiskuvan koulutuksen tilanteesta ja tavoitetilasta, joten tässä lausunnossa keskitytään erityisesti kokonaisvaltaisen kestävä tulevaisuutta vahvistavan oppimisen ja osaamisen näkökulmiin.

Kestävä elämäntapaan liittyvä osaaminen karttuu, syvenee ja laajenee vähitellen sekä formaalina että informaalina oppimisena. Kestävä elämäntapaan sitoutunut kasvatusta ja koulutusta kartuttaa osaamista erilaisissa ympäristöissä, jotka opastavat näkemään omien valintojen laajempia vaikutuksia sekä arjen hyvinvointia edistävän kulttuurin osuutta kestävässä elämäntavassa. Yhteistyön vaikutuksena syntyy osaamista, joka on Agenda2030 -tavoitteiden saavuttamisen edellytys. Kestävä kehityksen osaaminen siirtyy työelämään ja yhteiskuntaan koulutettujen ihmisten kautta.

Selonteon mukaan kestävä kehitys läpäisee kaikki koulutusasteet varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle, ja hallitusohjelman tavoitteiden ja toimien mukaan muun muassa kestävä kehitys ja ilmasto- ja ympäristökasvatusta otetaan huomioon eri koulutusasteilla. Kansalliset

varhaiskasvatussuunnitelman, opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet ovat lähtökohta sille, että voidaan asettaa yhteisiä oppimisen tavoitteita ja näin varmistaa kestävän kehityksen osaaminen. Kestävän kehityksen keskeiset kysymykset, kuten ilmastonmuutoksen hillintä, kiertotalousratkaisut, luonnon monimuotoisuudesta huolehtiminen jne., asettavat tarpeita tietojen ja taitojen sekä pedagogisten ratkaisujen jatkuvaan päivittämiseen ja siten oppijoiden osaamisen ajantasaisena pitämiseen. Nopeasti muuttuvat ilmiöt edellyttävät jatkuvaa oppimista. Selonteossa onkin tuotu hyvin esiin, että jatkuvan oppimisen uudistuksessa otetaan huomioon myös kestävän kehityksen edistäminen.

Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa parantavilla Oikeus oppia -kehittämishojelmilla turvataan tasa-arvoista alkua oppimiseen sekä parannetaan hyvinvointia. Osana hyvinvointia tulee huomioida myös ekologinen kestävyys.

Opetushallituksessa vahvistetaan lukiokoulutuksen laatua ja uuden lukiolain toimeenpanoa. Lukion opetussuunnitelman perusteiden 2019 toimeenpanoon jaetuilla valtionavustushankkeilla koulutuksen järjestäjät ovat muun muassa tukeneet opiskelijoiden hyvinvointivalmiuksia ja resilienssiä, kehittäneet työelämä- ja korkeakouluysteistyötä ja kytkeneet kestävän kehityksen periaatteita paikallisiin opetussuunnitelmiin.

Selonteon mukaan edelleen vahvistetaan ammatillisen koulutuksen reformin toimeenpanoa sekä työpaikoilla tapahtuvaa oppimista. Käynnissä oleva ammatillisen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa kehittävä Oikeus osata -kehittämishojelma vahvistaa ennen kaikkea sosiaalista kestävyyttä, kuten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

Nykytilanearvion mukaan matematiikan ja lukutaidon osaaminen on laskenut, vaikka edelleen tilanne on globaalisti tarkasteltuna erinomainen. Selonteossa tuodaan esiin lukutaitoa ja lukemista edistävän Lukuliike-hankkeen jatkaminen. Monipuolinen lukutaito on kaiken oppimisen perusedellytys. Kaikille on varmistettava riittävät perustaidot aktiiviseen toimimiseen ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Lukutaitoa edistäviä toimia toteutetaan varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä muussa koulutuksessa. Lukutaitotyössä huomioidaan eri kieliryhmät ja monikieliset oppijat. Matematiikan taitojen kehittämiseen ei esitetä suoraan kehittämistoimia. Opetushallitus näkee tärkeänä matemaattis-luonnontieteelliseen osaamiseen panostamisen eri kouluasteilla, sillä se antaa myös perustan ekologisen kestävyuden (ml. ilmastonmuutos, lajikato) ymmärrykselle.

Kasvattajien ja opettajien (ml. vapaa sivistystyö ja taiteen perusopetus) osaamisen kehittäminen, täydennyskoulutus sekä vertaisoppiminen ja hyvin käytänteiden jakaminen vaativat suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työtä hallinnonrajat ylittäen ja yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Selonteossa mainitaan erityisrahoitus kestävän kehityksen teemoihin opetustoimen täydennyskoulutushankkeissa vuonna 2020. Myös tänä vuonna yhtenä aiheena opetustoimen täydennyskoulutusten valtionavustushaussa on kestävän elämäntavan vahvistaminen. Rahoitettujen hankkeiden hyvien käytänteiden levittäminen ja skaalautuvuus laajemmalle lisäksi edelleen niiden vaikuttavuutta. Täydennyskoulutusten lisäksi varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle tarvitaan yhteistyötä ja kehittämistä oppimisympäristöjen, toimintakulttuurin ja työtapojen kestävyuden parantamiseksi. Kestävät oppimisen tilat -ja tilanteet mukaan lukien työelämässä oppimisen paikat tukevat kestävän kehityksen valmiuksien saavuttamisessa ja mahdollistavat oppijoiden toimijuuden. Tämä edellyttää yhteistyötä eri toimijoiden välillä.

Suomella on kokoaan merkittävämpi rooli globaalien oppimiskriisin ratkaisemisessa. Suomella on useita yhteistyöhankkeita eri maiden koulutuksen ja oppimisen kehittämiseksi. Kestävän kehityksen mukaisia tavoitteita edistetään koulutuksessa aktiivisella osallistumisella Euroopan unionin ja pohjoismaisiin koulutusohjelmiin (Erasmus+ ja Nordplus), joissa kestävä kehitys on

vahvana strategisena painopisteenä lähivuosina. Opetushallitus toimii näiden ohjelmien kansallisena toimistona. Opetushallitus osallistuu aktiivisesti globaalien verkostojen toimintaan, kuten UNESCO-kouluverkoston ja Opettajat ilman rajoja -verkoston toimintaan. Sivistys ja osaaminen näkyvät kansainvälisyytenä, moninaisuuden ymmärtämisenä ja hyvinvointina sekä kestävyyden ja vastuullisen toiminnan vahvistamisena. Globaali- ja kestävyyskasvatuksen merkitys on noussut yhteisten maailmanlaajuisten haasteiden ja Agenda2030n myötä. Kotikansainvälisyyden merkitystä korostaa se, että se tarjoaa yhdenvertaiset mahdollisuudet kansainvälistymiseen. Globaali- ja kestävyyskasvatuksen näkökulmat sisältyvät varhaiskasvatuksen ja yleissivistävän koulutuksen perusteissa arvoperustaan, toimintakulttuurin linjauksiin, laaja-alaisen osaamisen kuvauksiin ja oppiainekohtaisiin perusteisiin.

Selonteon sivulla 36 käytetään kumoutuneen lainsäädännön käsitettä ammatilliset näyttötutkinnot. Tämän voisi laittaa muotoon ammatilliset tutkinnot.

Keskeiset huomiot muihin kestävän kehityksen tavoitteisiin

Seuraavassa tuodaan esiin muutamia näkökulmia ja esimerkkejä, miten koulutuksella, opetuksella ja oppimisella voidaan vahvistaa Agenda2030n kestävän kehityksen tavoitteita, ja näitä on selonteossa myös hyvin tuotu esiin. Koulutus ja kestäväan kehitykseen sitoutuminen liittyvät toisiinsa erottamattomasti. Kasvatuksella ja koulutuksella edistetään kaikkia Agenda2030n tavoitteita. Yhdessä nämä tavoitteet muodostavat kestäväan elämäntavan osaamis pohjan rakentamisen. Kestäväan kehityksen edistäminen konkreettisesti vaatii yhteistä tahtoa ratkaista ongelmat sekä ymmärrystä, osaamista ja jatkuvaa yhdessä oppimista.

Agenda2030n tavoite 2 liittyy ravitsemuksen ja ruokaturvan varmistamiseen. Yhtenä tavoitteena on kehittää terveellistä, yhteisöllistä ja ekologista kouluruokailua. Tätä tavoitetta vahvistavat osaltaan ruokailusuositukset kouluille ja oppilaitoksille. Vuonna 2019 Opetushallitus laati Valtion ravitsemusneuvottelukunnan, Opetushallituksen ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa toisen asteen ruokailusuosituksen, joka korostaa terveyttä, kestäviä ruokavalintoja ja yhteisöllisyyttä.

Tavoite 8 painottuu kestäväan talouskasvun, työllisyyden ja hyvien työpaikkojen edistämiseen. Yhtenä keskeisenä tavoitteena on Suomen siirtyminen kohti hiilineutraaliutta vuoteen 2035 mennessä. Toimenpiteissä todetaan, että oikeudenmukaista siirtymää hiilineutraaliin talouteen tuetaan koulutuksen, työvoimapalveluiden sekä yritysten toiminnan, työn kehittämisen ja osaamisen vahvistamisen keinoin.

Tavoite 12 koskee kulutus- ja tuotantotapojen kestävyttä. Selonteossa todetaan, että kiertotalous nähdään uutena talouden perustana ja keinona tukea kestäviä kulutus- ja tuotantotapoja. Kiertotalousratkaisujen toteutus ja käyttöönotto merkitsevät myös uudenlaista osaamisen tarvetta ja koulutusta. Yhtenä tavoitteen 12 alatavoitteena on, että kestävästä kehityksestä ja luontoa suosivista elämäntavoista ollaan tietoisia. Siirtymistä hiilineutraaliin talouteen ja kestävien elämäntapojen toteutumista voidaan vahvistaa koulutuksessa monin tavoin, kuten toteuttamalla kouluissa kestäviä toimintatapoja ja näin toimimalla esimerkkinä, kehittämällä oppimisympäristöt kestäviksi sekä käsittelemällä perusteiden edellyttämää aihetta käytännönläheisesti ja arjen kokemusten kautta.

Tavoitteena 10 on vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja näiden välillä. Yhtenä toimenpiteenä mainitaan kotouttamispalveluiden kehittäminen. Kotouttamisessa kielen oppiminen, kielitietoinen opetus sekä esimerkiksi ammatillinen koulutus vahvistavat toimien onnistumista ja osallisuuden edistämistä.

Tavoite 13 käsittelee ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja siihen sopeutumiseksi tarvittavia toimia. Alatavoitteena 13.3. on parantaa ilmastonmuutoksen hidastamiseen, sopeutumiseen, vaikutusten lievittämiseen ja ennakkoarvoituksiin liittyvää koulutusta, tietämyksen lisäämistä sekä kansalaisten ja instituutioiden valmiuksia. Ilmastonmuutoksen käsittelyä on lisätty eri kouluasteiden perusteisiin, mutta tutkitun tiedon lisääntymisen myötä myös perusteet sekä käytännön opetus edellyttävät säännöllistä kehittämistä. Ilmastonmuutoksen, kuten laajemmin kestävän kehityksen, vahvistamiseksi tarvitaan arvojen ja asenteiden muutosta. Selonteon mukaan ekososiaalinen sivistys on sisällytetty opetussuunnitelmien perusteisiin. Opetushallitus täsmentää, että ekososiaalisen sivistyksen käsitettä ei sellaisenaan ole vuonna 2019 hyväksytyssä lukion opetussuunnitelman perusteissa.

On hyvä, että tavoitteen 13 alatavoitetta ilmastonmuutosta käsittelevän koulutuksen ja eri tahojen tietämyksen ja valmiuksien lisäämisestä edelleen edistetään ja että koulutuspolitiikassa ilmastokasvatus huomioidaan läpileikkaavana teemana eri koulutusasteilla. Selonteossa voisi vielä täsmällisemmin konkretisoida toimet näiden edistämiseksi. Ilmastokasvatuksen lisäksi koulutuspolitiikassa tärkeä teema kestävän kehityksen edistämiseksi on myös luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttäminen (Agenda2030 tavoitteet 14 vedenalainen elämä ja 15 maanpäällinen elämä).

Vuonna 2019 Opetushallituksen koordinoimassa Ilmastovastuu koulutuksessa - vaikutusohjelmassa eri sidosryhmien kanssa laadittiin toimenpideohjelma, jonka mukaan ilmastovastuun oppimisen toteutumiseen tarvitaan osaamisen varmistamista, pedagogisia ratkaisuja, oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämistä sekä yhteistyötä, viestintää ja vuorovaikutusta. Opetushallitus on laatimassa yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa koulutusalan toimijoille kestävän tulevaisuuden julkaisua, jossa esitetään näkökulmia koulujen ja oppilaitosten toimintakulttuuriin, arkikäytäntöihin ja kestävän elämäntavan oppimiseen.

Toimeenpanon politiikkaperiaatteet ja toimeenpanon organisointi

Selonteossa tuodaan hyvin esiin kestävän kehityksen tavoitteiden ja toimenpiteiden pitkäjänteisyyden tarve. Agenda2030n toimeenpano eteneekin vuoden 2017 politiikkaperiaatteiden pohjalta: pitkäjänteisyys ja muutosvoimaisuus, johdonmukaisuus ja globaali kumppanuus sekä omistajuus ja osallisuus. Nämä kaikki ovat hyviä periaatteita ja varmistavat kestävän kehityksen tavoitteiden toteutumista.

Yhdessä tekeminen ja yhteiskehittäminen, synergiaetujen saaminen ja toisilta oppiminen ovat tärkeitä kestävän kehityksen oppimisessa ja osaamisen kehittämisessä. Kestävyyskasvatuksen, ilmastokasvatuksen, globaalikasvatuksen ja ympäristökasvatuksen parissa tehdään kattavasti vaikuttavia toimenpiteitä, mutta toimenpiteiden vaikuttavuutta voisi edistää kansallinen koordinointi.

Selonteossa tuodaan selkeästi esiin Agenda2030n kansallisen toimeenpanon koordinointi hallituksen organisoitumisesta yhteiskunnan osallisuuteen. Valtionhallinnon toimijoita voisi kannustaa vielä aktiivisemmin hallinnonalojen väliseen yhteistyöhön kestävän kehityksen vahvistamiseksi ja myös sisäisen toiminnan organisoimiseksi. Yhteistyö eri toimijoiden välillä edistäisi kestävän kehityksen vaikuttavuutta sekä valtionhallinnon vastuullisuusraportoinnin kehittämistä ja toteuttamista. Valtion toimijoiden vastuullisuusraportointi on aihe, joka voisi olla tarpeen lisätä selontekoon kestävän kehityksen toimenpiteiden seurantaan ja arviointiin. Vastuullisuusraportointi on tapa tehdä näkyväksi toiminnan vastuuta ja vaikutusta ympäröivään yhteiskuntaan, sidosryhmiin ja ympäristöön.

Opetushallitus toteaa, että kokonaisuutena esitetyt kestävän kehityksen suunta, tavoitteet ja toimenpiteet niiden toteuttamiseksi ovat kattavat ja mahdollistavat Suomen edelläkävijyyden kestävän tulevaisuuden ja hiilineutraaliuden saavuttamisessa. Koulutuksen ja kasvatuksen kentällä kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää muutoksia arvoihin, asenteisiin, tietoon, taitoon ja tahtoon sekä pitkäjänteistä ja johdonmukaista yhteistyötä eri toimijoiden kesken.

Opetusneuvos

Anne Liimatainen

Opetusneuvos

Hanna Pohjonen

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty Opetushallituksen asianhallintajärjestelmässä.